KULUTTAJALIITTO
KONSUMENTFÖRBUNDET

LAUSUNTO 11.9.2023

EDUSKUNNAN YMPÄRISTÖVALIOKUNNALLE

Asia: U 25/2023 vp Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi viherväitteistä

Kuluttajaliitto ry kiittää mahdollisuudesta antaa asiassa kirjallinen asiantuntijalausunto sekä tulla kuultavaksi ympäristövaliokunnan kokoukseen.

Kuluttajaliitto pitää ehdotuksen tavoitteita erittäin kannatettavina. Kuluttajat haluavat kasvavassa määrin osallistua ilmastotalkoisiin ja muuttaa kuluttajakäyttäytymistään kestävämmäksi. Valitettavasti vain epäuskottavien ja jopa valheellisten väitteiden ja merkkien määrä markkinoilla tekee tästä äärimmäisen hankalaa kuluttajille. Ympäristöväitteiden ja -merkkien viidakossa on kuluttajien täysin mahdotonta tietää, mitkä merkit ja väitteet ovat tänä päivänä luotettavia ja mitkä ei. Muun muassa Kuluttajaliiton v.2022 selvityksessä todettiin selvästi, että jopa yli 80 % kuluttajista piti ympäristöväitteiden arvioimista vaikeana. Epävirallisten ja virallisten merkkien erottaminen toisistaan oli sekin kuluttajille vaikeaa.

On olemassa paljon tutkimusnäyttöä siitä, että viherpesu on systeeminen ongelma. Erityisesti hiilineutraalisuutta koskeva väittämät ovat kuluttajien kannalta vaikeita ja haitallisia. Kuluttajat useimmiten ymmärtävät näiden väitteiden tarkoittavan, että tuotteen tai palvelun osalta mitään hiilidioksidipäästöjä ei olisi syntynyt, vaikka näin asiaintila ei todellisuudessa tietenkään ole.

Monissa EU-maissa on jo ryhdytty aktiivisesti lainsäädännönkin toimin puuttumaan ympäristöväitteiden ja erityisesti hiilineutraalius-väitteiden perusteettomaan käyttöön. Viherpesu on jo nykyisinkin EU:n kuluttajansuojalainsäädännön perusteella kielletty, mutta ilmiötä ei nykytoimin ole pystytty rajoittamaan tai pysäyttämään. Tämä on haitallista paitsi kuluttajille myös niille yrityksille, jotka aidosti toimivat vastuullisesti ja tekevät töitä, kun osa toimijoista markkinoilla saa perusteetonta hyötyä perusteettomien väitteiden avulla.

Kuluttajaliitto pitää komission ehdotusta etenkin yhdessä muiden vireillä olevien samaa asiaa osittain käsittelevien aloitteiden kanssa erittäin kannatettavana, mutta voidakseen toimia vielä paremmin tavoitteiden ja tarkoituksensa saavuttamiseksi ehdotusta tulisi parantaa joiltain osin jatkoneuvotteluissa. Kuluttajaliitto ehdottaa, että Suomen kannassa ja toimissa jatkoneuvotteluissa huomioitaisiin seuraavat ehdotukset:

1. Kuluttajaliitto kannattaa sitä, että ehdotuksessa esitetään ikään kuin minimikriteerit ympäristöväitteiden arviointimetodien osalta. Arviointimetodien kehittämistä ja yhdenmukaistamista tulee kuitenkin jatkaa, jotta tulevaisuudessa kaikkia väitteitä pystyttäisiin arvioimaan mahdollisimman yhdenmukaisin menetelmin.

Kuluttajaliitto – Konsumentförbundet ry
The Consumers' Union of Finland
Ritarikatu 1 B, 00170 Helsinki | +358 9 454 2210 | info@kuluttajaliitto.fi | kuluttajaliitto.fi

2. Väitteiden todentamisen ja viestinnän sääntelyn jatkokehittämiseen tulee läpinäkyvästi ja osallistaen ottaa mukaan myös sidosryhmätoimijat esimerkiksi erityisen konsultaatioelimen kautta.

3. Hiilinetraaliusväitteet palvelu- ja tuotetasolla tulisi kokonaan kieltää, sillä ne ovat tieteellisesti epätarkkoja ja tällä hetkellä hämärtävät kuluttajien mahdollisuuksia ymmärtää tuotteiden ja palveluiden todellisia ilmastovaikutuksia.

4. Sääntelyn tulisi koskea kaikkia tuoteryhmiä ja sektoreita, ainoastaan sellaiset tuoteryhmät ja sektorit tulisi jättää soveltamisalan ulkopuolelle, joilla on jo ehdotettua sääntelyä tiukempaa sääntelyä.

5. Myös mikroyritysten tulisi olla sääntelyn soveltamisalassa. Kuten U-kirjeluonnoksessakin todetaan, Suomessa jopa yli 90 % yrityksistä on mikroyrityksiä, jolloin aivan merkittävä osa yrityskentästä jäisi ehdotetun sääntelyn ulkopuolelle. Kuluttaja ei kuitenkaan kaupassa käydessään kiinnitä huomiota tai edes voi helposti tietää, minkä kokoinen yritys kunkin tuotteen taustalla vaikuttaa. Ehdotettu soveltamisala heikentää sääntelyn vaikuttavuutta merkittävästi.

6. Olemassa olevat ISO tyypin 1 ympäristömerkit, kuten Joutsenmerkki tulisi vapauttaa direktiivin vaatimusten noudattamisesta samaan tapaan kuin EU-ympäristömerkin osalta on ehdotettu.

Hiilineutraaliusväitteistä

Ehdotuksessa ei käsitellä riittävästi hiilineutraaliusväittämien ongelmaa. Vaikka ehdotuksen johdanto-osan kappaleissa näyttää siltä, että siinä tunnustetaan hiilineutraaliusväitteiden ongelmallinen ja kuluttajia hämmentävä luonne, ehdotuksen loppuosassa ei tehdä loogista johtopäätöstä, jonka mukaan tämäntyyppiset väitteet kiellettäisiin kokonaan. Pikemminkin siinä ehdotetaan vain, että vapaaehtoista hiiliväittämää käyttävien elinkeinonharjoittajien olisi suoritettava arviointi, jossa erotetaan yrityksen suorittamat suorat kasvihuonekaasupäästöjen vähennykset hyvitysmekanismeista, täsmennetään, liittyvätkö kompensaatiot päästöjen vähennyksiin vai poistoihin. Tämä ei nähdäksemme ole riittävää ongelman ratkaisemiseksi. Ehdotuksessa säädetään kuitenkin mahdollisuudesta säännellä hiilineutraaleja väitteitä delegoidulla säädöksellä.

Yritysten salliminen käyttää hiilineutraaliusväitteitä tuote- ja palvelutasolla ei tulisi olla mahdollista, sillä hiilineutraaliusväitteet voidaan saavuttaa vain globaalilla tasolla, ei tuotteiden ja yritysten tasolla. Esimerkiksi Ranskan ympäristöviraston mukaan ei voida tieteellisesti todistaa, että yksi hiilidioksidihyvitys voi luotettavasti neutraloida tai tasapainottaa yhden hiilidioksiditonnin. Kompensaatiolaskentaan liittyy huomattavia epävarmuustekijöitä.

Hiilineutraaliutta koskevat väitteet ovat myös kuluttajille erittäin harhaanjohtavia. Todisteet osoittavat, että kuluttajat eivät ymmärrä näiden väitteiden perusteita ja niiden taustalla olevia tieteellisiä puutteita (kompensointi), vaan heidät johdetaan harhaan uskomaan, että kulutustottumuksia ei tarvitse muuttaa. Koska usein on halvempaa ostaa hiilidioksidipäästöjä kuin saada aikaan päästövähennyksiä koko arvoketjussa, hiilineutraaliusväitteet voivat myös estää yrityksiä jatkamasta investointeja hiilidioksidipäästöjen vähentämiseen. Euroopan parlamentti on

omassa kannassaan koskien kuluttajien voimaannuttamisesta vihreässä siirtymässä annettua ehdotusta ottanut kannakseen, että hiilineutraaliusväitteet tulisi kieltää ja nähdäksemme tämä kanta olisi hyvä huomioida myös tämän ehdotuksen osalta.

Yritysten tiedonantovelvoitteesta

Suhtaudumme erittäin myönteisesti siihen, että ehdotuksessa yrityksille asetetaan velvoite asettaa saataville väitteensä tueksi tiedot fyysisessä muodossa tai verkkolinkin, QR-koodin tai vastaavan muodossa. Tämä säännös antaa kuluttajien saataville tiedon, helpottaa viranomaisten suorittamaa markkinavalvontaa ja tarjoaa kansalaisyhteiskunnalle pääsyn asiaankuuluviin tietoihin. Lisätietojen antaminen väitteiden tueksi (esimerkiksi verkossa) voi helpottaa täytäntöönpanoa.

Tällä hetkellä lainsäädäntö edellyttää, että elinkeinonharjoittajilla on velvollisuus toimittaa todisteita väitteensä tueksi vain, jos viranomainen niitä pyytää. Tämä jälkikäteinen lähestymistapa ei sovellu laajalle levinneen viherpesun ongelman ratkaisemiseen, ja se puuttuu vasta kun vahinko on jo tapahtunut ja kuluttajat ovat jo johdettu harhaan perusteettomilla vihreillä väitteillä. Väitteiden tutkiminen viranomaisten tai kuluttajansuojajärjestöjen toimesta vie paljon aikaa ja resursseja. Harhaanjohtavat vihreät väitteet voivat täten olla markkinoilla useita vuosia ja johtaa kuluttajia harhaan ennen kuin ne edes teoriassa voidaan nykyisin todeta lainvastaisiksi ja edellyttää yrityksiä lopettamaan niiden käyttäminen.

Pientä huolta meidän nähdäksemme aiheuttaa ehdotukseen sisältyvä mahdollisuus kieltäytyä tietojen julkaisemisesta liikesalaisuuteen vedoten. Tätä tulisi tulkita hyvin suppeasti, jotta väitteistä saadaan riittävän laajasti ja kattavasti tietoja niiden todenmukaisuuden ja perusteiden arvioimiseksi.

Tietojen saamisen kannalta tulee myös huomioida ne kuluttajat, joilla ei ole käytettävissään digitaalisia välineitä tai osaamista. Tärkeimmät tiedot tulisi löytyä pakkauksesta, jotta kaikilla kuluttajilla on mahdollisuus saada ostopäätöksensä kannalta merkitykselliset tiedot käyttöönsä.

Ennakkotarkastusvaatimuksesta

Kuluttajaliitto kannattaa lämpimästi ehdotukseen sisältyvää ennakkotarkastusvelvollisuutta riippumattomien ja akkreditoitujen todentajien toimesta. Ennakkotarkastus on todella tarpeellinen toimintamalli, jotta perusteettomat väitteet ja merkit saataisiin pois markkinoilta. Vaatimuksenmukaisuustodistuksen avulla voidaan jatkossa helposti todeta väitteen taustat ja se helpottaa viranomaisten täytäntöönpanoa sekä kansalaisjärjestöjen mahdollisuuksia tutkia markkinoilla esiintyvien väitteiden perusteita.

Valvonnasta

Täytäntöönpanon osalta suhtaudumme myönteisesti siihen, että direktiiviehdotus velvoittaa viranomaiset valvomaan säännöllisesti vihreitä väitteitä ja sanktioimaan yrityksiä, jotka johtavat kuluttajia harhaan. Toimivaltaisten viranomaisten on tarkastettava väitteet ja merkinnät säännöllisesti ja asetettava yleisön saataville verkossa raportti näistä tarkastuksista. Olemme myös tyytyväisiä siihen, että 16 artiklan 2 kohdassa säädetään mahdollisuudesta "valtiosta riippumattomille yhteisöille tai organisaatioille, jotka edistävät ihmisten terveyttä, ympäristöä tai kuluttajansuojaa" nostaa kanteita harhaanjohtavia ja perustelemattomia väitteitä vastaan. Tämä tarjoaa -ainakin teoriassa- kuluttajajärjestöille uusia oikeudellisia keinoja strategisiin riita-asioihin

viherpesutapauksissa. Samoin pidämme tärkeänä, että järjestöillä olisi mahdollisuus tehdä valituksia viranomaiselle havaitsemistaan (perusteettomista) viherväitteistä. Direktiiviehdotuksen täytäntöönpanoa koskevien artikloiden yhteensopivuus yleisen kuluttajansuojalainsäädännön vastaavien artikloiden kanssa tulee kuitenkin vielä jatkoneuvotteluissa selkeyttää. Olennaista on, että kuluttajille turvattaisiin yksilöllisen oikeussuojakeinon ja korvausten saamisen mahdollisuus myös harhaanjohtavien viherväitteiden johdosta.

Lopuksi

Kuluttajaliitto pitää erittäin tärkeänä, että nyt samanaikaisesti vireillä olevien kuluttajia koskevien ehdotusten (kuluttajien voimaannuttaminen vihreään siirtymään, viherväittämät, hiilenpoistosertifiointiasetus, ekosuunnitteluasetus) johdonmukaisuus ja yhteensopivuus varmistetaan. Näiden aloitteiden yhdenmukaistaminen on tärkeää, jotta niille asetetut tavoitteet voidaan täysimääräisesti saavuttaa.

Helsingissä 11. päivänä syyskuuta 2023

Tiina Vyyryläinen

Vaikuttamistyön päällikkö, OTK